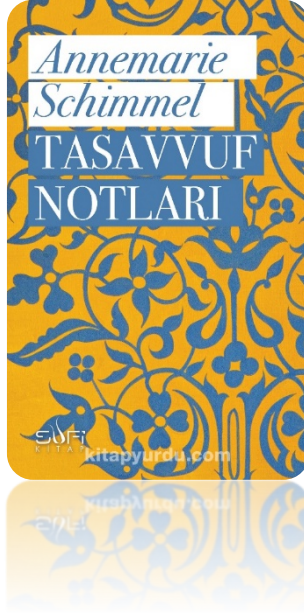

Tasavvuf Notları

Annemarie Schimmel, Çev.: Dilara Yabul

Emre Can Çoldaş*

Tasavvuf, sadece zâhirini ve lafzını dikkate almak anlamında taklit değil; ancak hakikatini ve iç yüzünü ele almak anlamında tahkiktir. (s. 100)

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
emrebyad492@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6730-6571

Annemarie Schimmel 1922'de Almanya'da dünyaya gelmiştir. Richard Hartmann'ın danışmanlığında hazırladığı teziyle Arap filolojisi ve İslam ilimleri alanında "Doktor" unvanını almıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında Alman Dışişleri Bakanlığı'nda Türkçe tercümanlık yapan Schimmel, 1946-54 yılları arasında Marburg Üniversitesi'nde, 1954-59 yılları arasında da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde dinler tarihi dersleri vermiştir. Doğu dilleri ve İslam tasavvufu alanlarında uzmanlaşan Schimmel, çalışmalarını İbn-i Atullah İskenderî ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî üzerine yoğunlaştırmıştır. Ömrünü İslam tasavvufunu tetkike adan Schimmel 2003 senesinde vefat etmiştir.

Schimmel'in Almanca "Sufismus: Eine Einführung in Die Islamische Mystik" adıyla kaleme aldığı bu kitap, Dilara Yabul tarafından ilk kez Türkçeye çevrilmiştir. Eser, "Tasavvufun Teşekkülü, İlahi Aşk, Teofizik Tasavvuf, Sûfi ve Edebiyat, Tasavvuftaki Tarikatlar, Halkın Tasavvufu, Modern Dönemde Tasavvuf" bölümlerinden oluşmaktadır.

"Tasavvufun Teşekkülü" başlığı altında İslam dininin teşekkülünden kısaca bahsedilmekte, tasavvufun manası ve doğuşunda Hz. Peygamber sonrası dünyevileşmeye tepkiselliğe dikkat çekilmektedir. Seyr ü sülûk için bir mürşide intisabın gerekliliği, sûfîlerin âdâbı, rıza, tevekkül, sabır, şükür, havf, reca gibi seyr ü sülûk mertebeleri bölümde ele alınan diğer konulardır.

Schimmel "İlahi Aşk" başlığı altında, İslam tarihinde bu kullanıma yönelik eleştirilere yer vermektedir. Sûfîler, insanların yanlış değerlendirmesi endişesiyle birbirlerinin anlayabilecekleri sembolik dile ağırlık vermişlerdir. Seyr ü sülûktaki hallere ve makamlara dair kimi tanımlarda zahiren çelişkili ifadelerin görülmesi de dilin sınırlı imkânlarından ötürüdür. Allah sevgisi ve mahiyeti, şathiyeler, tasavvufun diller üzerindeki etkileri bu başlığın diğer konularını oluşturmaktadır.

"Teofizik Tasavvuf" başlığında Serrâc, Ebû Tâlib el-Mekkî, Kelabâzî, İmam Gazzâlî gibi sûfî müelliflerden bahsedilmektedir. Schimmel, ilk dönem tasavvuf eserlerinin teofizikten yani hakikatin sezgi ile elde edilebileceğini savunan felsefi görüşten uzak olduğunu iddia etmektedir. O, felsefi izahın tasavvufa dâhil edilmesini Gazzâlî'nin *Mişkâtü'l-Envâr* adlı eseriyle irtibatlandırmaktadır. Sühreverdî el-Maktûl ile tasavvufî felsefenin halk düzeyine fabllarla indirgenliğini, İbnü'l-Arabî ile beraber tasavvuf felsefesinin ortaya çıktığını ileri sürmektedir.

Schimmel “Sûfi ve Edebiyat” başlığı altında, ilk tasavvuf klasiklerinin mensur telif edilmesine dikkat çekmektedir. Yazar, Arapçanın yapısal anlamda şiire yatkınlığına rağmen, bu manzumelerin İlahi aşk konusuna odaklanmasının sûfilerce gerçekleştirildiği iddiasındadır. Ona göre Arapçada dini şiirlere vurgu, Kur’ân’da şairler için, “*insanlara gerçekte yapmadığı şeyleri söyleyen*” (Şuara Sûresi, 226) âyetinden hareketle geç teşekkül etmiştir. Schimmel, erken dönem mutasavvıflarından Râbiatü’l-Adeviyye ile başlayan İlahi aşkın şiirsel ifadesini Zünnûn-ı Mısri, Hallâc-ı Mansûr, İbnü’l-Fârız, Bûsiri, İbn Atullah el-İskenderî gibi mutasavvıfların manzumelerinden örneklerle açıklamakta, bu ifadelerin Farsça ve Türkçe edebî eserlere tesirinden bahsetmektedir.

“Tasavvuftaki Tarikatlar” başlığında, tasavvufun kurumsal yapısını oluşturan tarikatların teşekkül süreçleri ve belli başlı tarikatlar ele alınmaktadır. “Halkın tasavvufu” bahsi, tasavvuf ilminin karmaşık ve herkes tarafından anlaşılmayacak yönlerinin halk diline dönüştürülüp hikmetli sözlerle ifadesine dairdir.

Yazar, “Modern Dönemde Tasavvuf” başlığı altında Serrâc ve Hücvirî gibi mutasavvıfların başlattıkları iç tenkit geleneğine dikkat çekmektedir. Ona göre tasavvuf ilmini kullanarak insanlar arasında güç ve itibar kazanmayı amaçlayan sahte sûfilerin eleştirilmesi bir zorunluluktur. Schimmel bu durumu şeyhlerin toplum üzerindeki nüfuzları, siyasi hayata müdahaleleri, şeyhliğin liyakat yerine babadan oğula geçmesinin yaygınlaşması gibi sebeplerle gerekçelendirmektedir. Batı’da tasavvuftan etkilenen gruplar ile tasavvufun modern sanatlara etkisi de bu bölümün konuları arasındadır.

Tasavvufun tarihi sürecinin Schimmel’in bakış açısıyla sunulduğu eserdeki sade ve akıcı dil okuyucuyu yormamaktadır. Hacim itibariyle küçük sayılabilecek kitabın hedef okuyucu kitlesini, tasavvufa giriş mahiyetinde bilgi edinmek isteyenler oluşturmaktadır. Bu sebeple tasavvufa özel kavram ve terimlerin dipnotlarda açıklanması isabetli bir tercihtir. Eserin Türkçeye kazandırılmasında ve basımında emeği geçenlere teşekkür ederiz.